

TURISMO E ECOLOXÍA EN GALIZA: RADIOGRAFÍA DUNHA REALIDADE INCÓMODA

Colectivo Xeográfica*

Desde diversos ámbitos científicos e profesionais sinálase desde hai tempo a necesidade dun novo modelo de xestión turística, onde prime a sustentabilidade en todos os seus estadios (sociocultural, ecolóxico, económico). Esta preocupación estendeuse recentemente na sociedade. Este mesmo ano, xurdiron reaccións adversas ao turismo en diversos puntos de España polo seu carácter invasor, algo que se definiu polos medios de comunicación como "turismofobia" (temor ou aversión ao turismo).

Praia na costa galega.

Este feito permítenos reflexionar hoxe sobre os horizontes dunha xestión responsable da actividade turística en Galiza, a cal conta xa cunha imaxe internacional contrastada¹. As cifras² globais de 2017 falan de novos records de visitas, cunha marcada estacionalidade no verán, e diversos picos asociados aos períodos vacacionais clásicos (Semana Santa, fins de semana con "pontes", etc.). Detectada esta tendencia, e recoñecendo esa progresiva mellora da imaxe de Galiza en escenarios estatais e internacionais, formulamos as seguintes cuestións: Está a Administración Pública tomando as medidas oportunas e planificando en consecuencia? Pode a sociedade galega assimilar un máis que probable incremento de turistas ano tras ano? Existe masa crítica que cuestione o modelo de turismo que queremos para Galiza? Cal é o potencial impacto destas dinámicas na nosas formas de vida, na nosa paisaxe, etc.?

As capacidades duais do turismo sitúano en constante dúbida: núcleo de riqueza económico-laboral para moitos concellos, ás veces o exclusivo, receptor de investimentos por parte das Administracións públicas, dinamizador de vilas e cidades e, ao mesmo tempo, novo foco de inquietudes e malestar na veciñanza.

En definitiva, o turismo ofreceu e ofrece importantes oportunidades que favorecen a sociedade galega, mais hoxe, moitas destas estanse tornando en ameazas para determinados sectores. Nesta radiografía preténdese salientar o importante vínculo do turismo coa ecoloxía, pois tecen unha fráxil rede dificilmente indivisible. Os valores naturais, eco-

lóxicos e paisaxísticos de Galiza seguen a ser dos atractivos máis demandados polos visitantes, pero nalgúns casos estase a comprometer a conservación de moitos espazos.

RADIOGRAFÍA DA SITUACIÓN ACTUAL

Os procesos de masificación turística son o xerme do suscitado debate en contra dalgúns comportamentos turísticos. A concentración de persoas, ou visitantes nun lugar, nun rango de espazo e tempo determinado, é un fenómeno constante nos centros turísticos, monumentos ou lugares de interese, podendo distinguir tres arquetipos:

Turismo de rápida masificación. Procesos de masificación en períodos moi curtos de tempo, froito da popularización dun lugar e a inadaptación dos mesmos para recibir a visita dese determinado número de turistas. Na maior parte dos casos, a popularización destes lugares orixínase pola difusión a través de medios de comunicación e a consecuente "viralización" a través das redes sociais. Nesta situación atopamos contornas como a da Praia das Catedrais, o banco de Loiba ou o Fuciuño do Porco, por citar algúns dos máis paradigmáticos. Dentro deste tipo, poderíase falar de dúas sub-tipoloxías de masificacións: as proxectadas e as aleatorias. As primeiras correspóndense con aqueles lugares nos que a Administración é quen fortalece o turismo (ex. Praia das Catedrais). A segunda sub-tipoloxía ten un certo compoñente imprevisible que potencia a popularidade dun territorio por un feito concreto (ex.: os

Guilarte Callicia

Os turistas na praia das Catedrais crean un enorme impacto sobre o ecosistema.

cantis do banco de Loiba masificáronse en cuestión de meses por mor dunha foto premiada polo *The World At Night*[®]).

Turismo de masificación paulatina. Trátase de lugares que contan con maior ou menor tradición turística pero que nos últimos anos viron incrementado ostensiblemente o número de visitantes, poñendo en risco o seu equilibrio e a protección dos ecosistemas que o constitúen. O Parque

Os valores naturais, ecolóxicos e paisaxísticos de Galiza seguen a ser dos atractivos máis demandados polos visitantes, pero nalgúns casos estase a comprometer a conservación dos espazos

Nacional das Illas Atlánticas é un exemplo de espazo natural que foi incrementando ano a ano o número de visitantes. Santiago de Compostela constitúe un exemplo urbano de masificación paulatina. Se ben a cidade sempre tivo un turismo elevado, na última década comezou a afectar a vida da cidadanía, influíndo de forma directa nas funcións básicas da cidade.

Turismo de masificación puntual. Este tipo de turismo caracterízase pola concentración de moita xente nun momento de tempo moi concreto. No caso de Galiza está moi ligado, por unha banda, aos cruceiros marítimos e, por outra, aos operadores turísticos afincados nunha cidade-base desde onde visitan diferentes puntos do territorio galego. Este tipo de turistas dispoñen de pouco tempo para visitar o lugar de interese. Esa urxencia provoca situacións de incomodidade e malestar na poboación local, que ve alterada a súa rutina, e mesmo noutros turistas, que consideran estragada a súa experiencia. A Coruña, Santiago de Compostela, Pontevedra ou Santo Andrés de Teixido son algúns dos puntos que sofren este tipo de turismo.

DA RADIOGRAFÍA Á REFLEXIÓN

O raciocinio condúcenos cara á educación e á protección como primeiras praxes.

Os espazos protexidos constitúen en si un caso de especial reflexión. De que serve protexer un espazo se non se sabe trasladar á xente a importancia da preservación e a convivencia? De que serve protexer se a propia Administración non pon á disposición todos os medios posibles para manter o equilibrio ecolóxico dese espazo?

Ante esta realidade, parece evidente, e ata certo punto utópico, que non se avanzará se non se educa e se conciencia á xente no valor e na importancia da conservación do noso patrimonio. A protección a través dun marco xurídico, pero sen sociedade concienciada e informada, non é unha ferramenta válida. O Parque Natural das Dunas de Corrubedo é un exemplo claro. Hai 30 anos parecía inaudito non poder camiñar e xogar sobre as dunas, como parte do areal que conforma a praia. A realidade hoxe móstranos unha contorna fráxil que se recupera progresivamente grazas á limitación no acceso e á planificación no seu “uso”.

I.F. La Voz de Galicia

“Overbooking” no banco de Loiba (Ortigueira).

Dalgunha forma, a protección filtrou os potenciais visitantes ata reducir o impacto que se estaba a producir no complexo dunar.

No extremo oposto, poderíamos defender esa tendencia que fomenta o “non uso”, é dicir, admirar un lugar ou experimentar a visita de determinados lugares desde a distancia. Paradoxalmente, ese afastamento do ser humano axudaría a garantir o equilibrio ecolóxico do espazo natural, permitiríase o normal funcionamento do ecosistema. Sería interesante que algún concello dixese: “Temos un espazo natural estupendo pero non veña visítalo. Gústanos que sexa así, natural”.

O proteccionismo pode ser a solución ou unha necesidade, pero ese non debe ser o fin. En casos como o das Illas Cíes ou a Praia das Catedrais, pola súa propia natureza, son precisas medidas máis restritivas. A masificación da praia lucense era un feito previsible, denunciado por especialistas hai tempo, e que derivou nunha lenta, tardía e errática xestión por parte das Administracións Públicas. O paradoxo é que, pese ás figuras de protección -Rede Natura 2000, LIC e Monumento Natu-

A protección a través dun marco xurídico, pero sen sociedade concienciada e informada, non é unha ferramenta válida

ral- o seu estado de conservación nos últimos dez anos empeorou de forma alarmante. As figuras de protección posiblemente estiveron ben formuladas no seu inicio, pero foron moi mal executadas ao entenderense polos gobernos locais como unha oportunidade para ofrecer un ben avalado por un distintivo de calidade que atraería potenciais turistas.

Agora ben, educación e/ou proteccionismo viven nun marco máis amplo. De aí a necesidade de rexeitar as leis educativas partidistas e demandar un pacto por un marco educativo de Estado, que permita sentar as bases dos valores a protexer no noso territorio. Só deste xeito as vindeiras xeracións crecerán fomentando a conciencia colectiva. Fóra

Pese ás figuras de protección -Rede Natura 2000, LIC e Monumento Natural- o estado de conservación da Praia das Catedrais nos últimos dez anos empeorou de forma alarmante

de calquera control quedarían, aínda, as actitudes propias dun fenómeno global como o turismo, onde por extensión acaban imponéndose as modas, o consumo e o individualismo que nos rodea.

Unha segunda reflexión lévanos a falar dos perigos externos e internos que comporta o turismo. A busca da “galiña dos ovos de ouro” rexerese, como dicíamos, por modas e comportamentos globais. O grande esquecido durante décadas pasa a ser a grande preocupación de moitos. Isto fai que ao abrigo dos grandes polos de atracción turística emerxa a figura dos *lobbies* económicos, sendo en moitas cidades os responsables

M. Moralejo / La Voz de Galicia

As Illas Cíes acolleron nos últimos anos máis visitantes dos permitidos, converténdose nun dos espazos naturais galegos máis prexudicados pola masificación turística.

da turistificación. Os grandes prexudicados son os comercios locais e os modos de vida tradicionais que se ven empurrados a reproducir espazos de doada asimilación para os turistas. Tendas, restaurantes e bares convertidos en “*non lugares*”, clonacións de rúas e urbes como Barcelona, Londres ou Nova Iorque, que tecen infraestruturas e servizos urbanos alleos aos veciños e veciñas e baseados exclusivamente no valor e nas particularidades que se lle outorgan ao turista.

A xestión dos aeroportos é outro exemplo da relación do turismo co consumo de masas. A súa asociación é evidente se analizamos a planificación das infraestruturas e as importantes tomas de decisión en aspectos de mobilidade, transporte e comunicación. A política aeroportuaria en Galiza converteuse na última década nunha carreira por situarse nas principais rutas a Europa. Seguirá cuestionada, durante anos, a rendibilidade de tres aeroportos amparados por subvencións e que distan en menos de 200 km de distancia.

A loita impulsada desde as Administracións por buscar lugares para o consumo turístico provocou o investimento de cartos públicos sen unha planificación coherente e coordinada. As hipotéticas vantaxes quedaron en moitos casos lapidadas por gastos dificilmente asumibles por corporacións locais.

SEIS CONSELLOS ESENCIAIS DE BOAS PRÁCTICAS

1) Educar e re-educar. Dada a natureza global do fenómeno do turismo, e ante a imposibilidade de frealo, o obxectivo fundamental a nivel local debe ser a educación da sociedade, tanto das xeracións novas como a re-educación das xa adultas. É un proceso lento pero que asentará na sociedade a conciencia para valorizar o patrimonio.

2) Coherencia política e económica. É fundamental achegar fondos económicos ás boas prácticas pero sempre dun xeito proactivo. Estas medidas deben ir acompañadas por políticas de Estado e por infraestruturas deseñadas segundo as necesidades e funcionalidades do territorio e a sociedade que o habita. A solución, en moitos casos, significou a posta en marcha de plans de xestión turística estreitamente ligados a un modelo económico e urbanístico cuestionable. Así, o grao de coherencia política vese en que:

(i) A flexibilidade na aplicación das leis conleva a situacións de permisividade, incoherencia e descoñecemento (*Ignorantia juris non excusat*).

(ii) Persisten marcos legais obsoletos ou inadaptados ás necesidades reais.

(iii) A toma de decisións “de urxencia”, ou a *posteriori*, tenden a recoller pautas e directrices que non afondan na planificación e son difíciles de asimilar por parte da sociedade.

(iv) Determinados marcos legislativos deben ser tratados en consenso, para definir unhas estratexias comúns alleas aos cambios políticos e protexidas dos intereses partidistas.

3) Preservar a singularidade e identidade do territorio. Non antepoñer o interese do turista ao do cidadán ou ás necesidades de protección dun espazo natural.

4) Promover a eco-protección, en detrimento do xemarketing.

5) Regulación dos lobbies. Aposta complexa debido aos evidentes intereses políticos. Os esforzos por un cambio nas políticas do país pasa polo establecemento de regras para todos os actores involucrados.

6) Visión a longo prazo. Os potenciais visitantes da praia das Catedrais ou das Illas Cíes non son os mesmos agora (xeneralización dos transportes) que hai cen anos. Nunha economía global, a xestión turística tamén é un problema global. Este novo escenario suxire mudar o modelo actual e volverse menos permeable e máis restrictivo. Dentro de vinte anos é posible que a motivación de ir a un territorio sexa, precisamente, o non poder visitar determinados espazos porque o seu valor natural é maior que a súa produtividade como recurso turístico.

UNHA REFLEXIÓN FINAL

O turismo, como actividade económica de vital importancia para a nosa comunidade, é tamén un dos maiores retos para a Administración, como parte fundamental na conservación e ordenación do noso territorio.

O “problema” do turismo non se focaliza no turista en si, senón no tipo de turismo que defendamos e practiquemos porque, dun xeito ou doutro, todos somos persoas consumidoras de turismo. E toda actividade humana ten un impacto ecolóxico, máis forte ou máis feble, pero impacto. Logo, é lóxico entender que a masificación supón un consumo de recursos naturais que supera por moito a capacidade ecolóxica dese

Francisco Canosa

Exemplo de turismo educativo nos cantíns de A Capelada. Xeo-ruta das Lavas (Orti-
gueira) realizada durante agosto de 2016.

El Progreso

Santiago de Compostela sofre cada vez máis presión turística.

territorio. Estes espazos, xa sexan naturais, rurais ou urbanos, adoitan perder, ademais, a súa esencia e singularidade polo volume tan elevado de persoas que o visitan simultaneamente. Dáse entón o paradoxo de que para os turistas con maior conciencia ecolóxica este tipo de lugares deixan de ser interesantes.

Na actualidade, o turismo aseméllase á burbulla das hipotecas, sobre lugares de interese no canto de sobre activos financeiros, que acabarán explotando antes ou despois, se non se regulan correctamente e a tempo. Atopámonos así que o turismo é unha actividade humana económica completamente capitalizada, no sentido de que se rexe polo sistema capitalista, e ata que a mentalidade xeral con respecto á orde mundial non cambie, vai ser moi difícil atopar solucións que contengan a todos/as. As Administracións, o sector Servizos, etc., queren beneficios económicos, mentres que o consumidor/turista quere visitar/coleccionar destinos. Ao existir oferta e demanda, o turismo é un mercado rexido na actualidade polo dogma capitalista, pouco amigo da regulación. O modo de consumir turismo da xente e facelo nun mercado máis ben desregulamentado a nivel global, dá lugar a malas prácticas que se estenden a todos os ámbitos.

Tender cara a un turismo máis razoable pasa por corrixir patróns de comportamento social en moitos aspectos, políticos primeiramente, para acadarmos progresivamente e con normalidade unha orde xeral

A busca da “galiña dos ovos de ouro” pasa a ser a grande preocupación de moitos lobbies económicos. A xestión dos aeroportos é un exemplo

do todo. A cuestión é que vivimos nun mundo cheo de normas e agora parece que é necesario poñer máis normas que digan como e onde podemos ir. Nun mundo que clama liberdade faise necesario impoñer normas que a coarten. Irónico, non? Se ben, aínda que existe unha tendencia a poñer regras en cada movemento que fagamos, o problema é de raíz. Ese elevado número de normas deriva de que as grandes regras están sen revisar e sen interiorizar na sociedade. Evidentemente, a actitude do turista é difícil de cambiar, a non ser que se mellore a comunicación, educación e concienciación. Pero precisamente para estes “turistas ovellas” é para os que hai que planificar as cousas con máis sentido. Cómpre matizar que non se pode planificar un territorio para controlar os comportamentos do turista, senón que o prioritario ten que ser o benestar dos residentes (ex.: as cidades deben ser máis fortes que unha marca publicitaria, como pode chegar a pasar en Santiago de Compostela).

Como sinala Alain Lipietz, a evolución socio-económica é a forma principal de evolución da especie humana, sendo, polo tanto, a única especie social e política. Parece entón razoable sinalar que a xestión do turismo ten que virar cara a unha maior intervención da Ecoloxía Política.

***Colectivo Xeográfica nace das inxerencias e continuo debate entre xeógrafos/as profesionais sobre as problemáticas do noso territorio. Desde unha posición independente, pretende contribuír na análise e na crítica sobre os novos modos de vida, a Ecoloxía e as dinámicas que transforman e constrúen un novo territorio e que esixen un cambio no pensamento xeográfico.**

NOTAS:

¹ “Galicia coast holiday guide: the best beaches, bars, restaurants and hotels”, The Guardian, 19 Agosto 2017.

² “Galicia’s Wild Horse Roundup Runs Headlong Into Modernity”, The New York Times, 15 Agosto 2017.

³ “Here’s why Galicia is Spain’s Best Region to Visit”, The Huffington Post, 22 Setembro 2017.

⁴ “Galicia acada un novo récord de turistas con 2,7 millóns tras o incremento da demanda experimentado en xullo”, Turismo de Galicia, 31 Agosto 2017.

⁵ “O número de pernoitas nos hoteis acadou no mes de xullo o seu mellor rexistro con 1,25 millóns”, Turismo de Galicia, 24 Agosto 2017.

⁶ “Galicia acada un novo récord histórico de turistas no primeiro semestre do ano con 1,8 millóns”, Turismo de Galicia, 23 Xullo 2017.

⁷ “Bares Peninsula Attractions. Praia do Picón. Beach in Bares Peninsula” The Lonely Planet.